

ALGUNES NOTES HISTÒRIQUES SOBRE L'ARC DE BERÀ

JAUME RUART I GÜIXENS

Dos mil anys són molts anys. Els sers pertanyents al món animal no els poden viure i, excepcionalment, sols els arriben a viure alguns privilegiats exemplars del món vegetal. Però, per a les pedres, aquesta fita no els presenta cap tipus de problema, tot i havent estat transformades per la mà de l'home. Tal és el cas de l'Arc de Berà, que, erigit en època romana, encara se'ns presenta amb tota sa esveltesa, malgrat les vicissituds per les que ha passat al llarg de dos mil·lennis, algunes de les quals queden reflectides en la present comunicació.

ALGUNES NOTES HISTÒRIQUES SOBRE L'ARC DE BERÀ

«Salve, oh colós! En tas antigas pedras
la lira encar ma fantasía hi mira
de Virgili y Lucá, lira geganta
ab que cantavan la felís naixensa
y'ls verts llorers del poble gran, que un día
aquí com fita de son pas t'alsava.»

Aquestes són les primeres estrofes de la poesia que Guillem A. Tell Lafont (un pseudònim?) dedicà, l'any 1887, a l'Arc de Berà, tot inspirant-se en la seva majestuositat.

Han passat més de cent anys des que aquesta poesia fou premiada al certamen literari que se celebrà al Vendrell, per la Festa Major de l'esmentat any, i des que fou publicada per la *Biblioteca - La Comarca del Vendrell*, que, pels indicis, devia ser una creació del llibreter-paperer i lletraferit Valentí Carné, que estava establert al carrer Alt d'aquesta vila, els descendents del qual encara es mouen en el mateix negoci familiar.

Després d'una centúria de dit certamen, a les persones actuals encara ens inspira respecte i admiració l'arc que, en l'època de la dominació romana, fou erigit a la memòria de Lucius Licinius Sura, i que tanta història ha vist passar per dessota ses bimil·lenàries pedres, car, com és ben conegut, la carretera actual, dita «nacional», està construïda

gairebé sobre l'antiga Via Augusta, calçada que menava des de la capital de l'imperi romà fins a la llunyana Gades.

Al llarg de la seva història, el sever arc triomfal ha estat víctima muda de l'erosió, quan no del vandalisme dels humans, com succeí l'any 1936, que quedà bastant malmès. Tanmateix, i podem dir que miraculosament, no arribà a produir-se cap tipus de destrucció irreversible. Vegem-ne, tot seguit, la descripció dels fets.

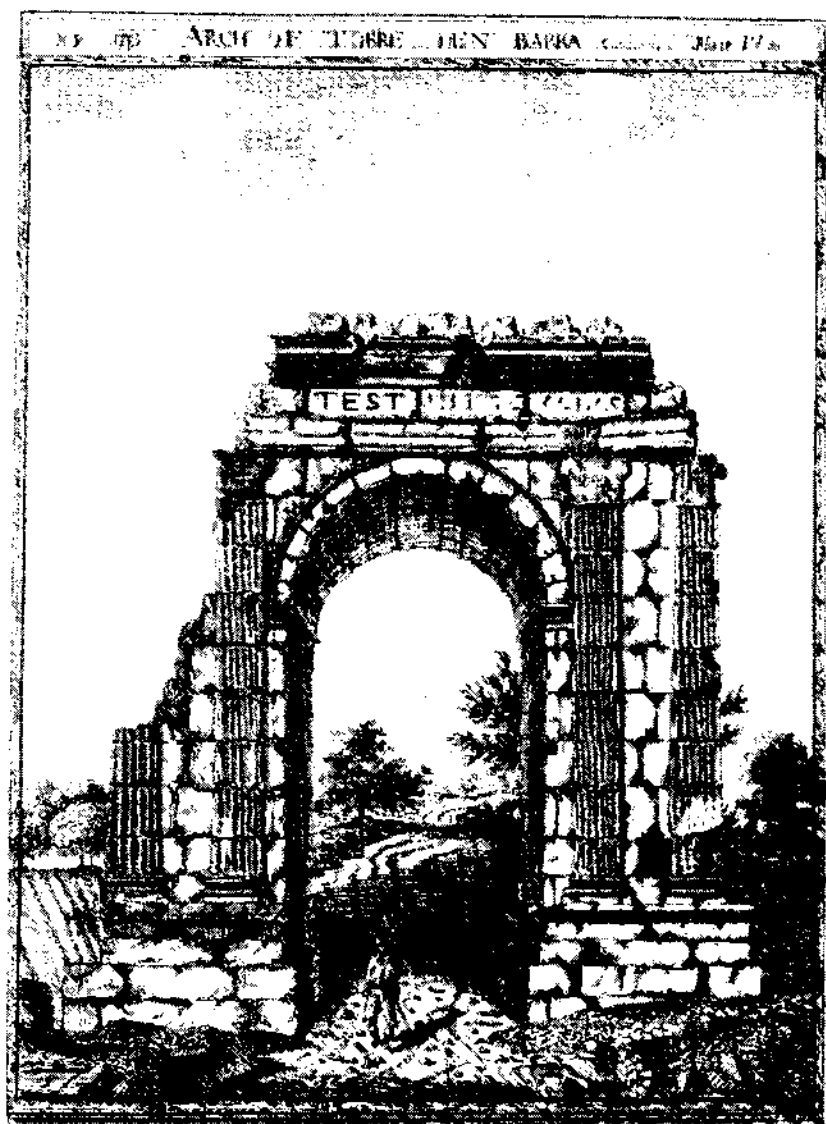
Compten les cròniques que, motivats per l'aixecament militar de signe dretà que s'havia produït al juliol de l'any de referència, uns milicians (hom diu que eren del Vendrell) decidiren interceptar el pas per la carretera que, en ambdós sentits, anava de Barcelona a Tarragona i que passava per dessota l'Arc de Berà.

Un —diguem-ne— testimoni, que tenia el 1936 deu anys d'edat, ha manifestat recentment a l'autor d'aquesta comunicació que recorda perfectament que pel Vendrell corria el rumor referent a una «columna que venia de Tarragona», sense poder aclarir en sa mentalitat d'infant el significat de la paraula columna. No obstant això, no hi havia dubte que devia tractar-se d'un greu perill per al Vendrell i els seus habitants, ja que en el record dels vendrellencs encara hi havia perenne l'entrada que hi feren els carlins, a sang i foc, el 1874. Callia, doncs, aturar l'avanç facciós de la millor manera possible.

Així que allò més pràctic era tallar el pas per la carretera, tot enrunant-la amb les velles pedres de l'arcada romana, que «no devien servir per a res», «lluminosa» idea que no se'ls havia ocorregut als carlins o als liberals, amb motiu d'alguna de les tres guerres civils del segle anterior, o als francesos napoleònics o als Cent Mil Fills de Sant Lluís o, en èpoques més reculades, a qualsevol dels pobles que havien intentat dominar en la península ibèrica des del temps dels romans. Sens dubte, una bona pila de pedres sempre suposarien un seriós obstacle en una via tan transitada.

Tanmateix, aquell desgavell fou reparat de forma immediata, i hom aprofità l'avinentesa per fer una bifurcació viària que envoltava l'arc, deixant de passar el vial per dessota d'aquell monument que s'havia alçat en la segona dècada del segle II.

L'ocasió és propícia per recordar que L.L. Sura fou un important personatge de l'època dels més grans emperadors romans, coneguts

La il·lustració referent a l'Arc de Berà més antiga de la qual tenim notícies correspon a l'aiguafort publicat a l'obra d'Henri Swinburne a Travels Through Spain a Londres l'any 1779.

amb el sobrenom dels Antonins. Nerva l'elevà a la categoria de cònsol en tres ocasions, i sembla ser que tenia algun tipus de relació amb Tarraco, la capital romana de la Hispània Citerior.

Però no sempre ha estat l'home un ferotge enemic de determinats béns culturals, sinó que, tot al contrari, al llarg dels segles el «nostre» Arc ha estat objecte de diferents reconstruccions, algunes potser no gaire encertades, però que han aconseguit que, encara avui en dia, puguem admirar dit monument en tota sa grandesa. De no haver-se realitzat aitals obres de restauració, és ben possible que no hagués calgut que els aprenents de dinamiter de 1936 haguessin intentat tan gran barrabassada.

Un dels moments pels que l'Administració s'interessà per la perenne presència física de l'Arc de Berà fou el que ens descriu el *Llibre de Ordes del Ajuntament de la Vila de Vendrell, comensant en 1768*. Transcrivim: «Sobre el arco de Vará o el Portal de Bará. Dn. Pedro Valenciano. El Sr. Dn. Agustín de Izaola Gobernador de la Plaza de Tarrag^a, com fha. 13. del corriente me dice lo sigte. Muy Sr. mio Dn. Manuel de Bezerra Contador Praf. del Reyno con fha. de 7. del proximo passado de orden del Consejo me dice lo sigte: Con fha. de 11. Dinbre. de 1766. comunicué al antecessor de V.S. Dn. Juan Antonio de Ochoa de orden del Consejo lo sigte.: Haviendo atendido el Consejo, que se han arruinado los dos angulos superiores de la fachada del Arco llamado vulgarmente de Vará inmediato á la Villa del Vendrell, y que los cimientos tienen necesidad de recolzarse, y estimado por combeniente que se repare para conservar un Monumento digno de memoria por su antiguedad, y primor del Arte; Ha acordado que V.S. y la Junta de Proprios de esta Ciudad informe del estado en que se halla el referido Arco, haciendole reconocer por Arquitecto de su satisfacci3n, y que declare la obra que necesessita, y el coste de ella, proponiendo, á costa de que fondos se debera hacer, con presencia de los que tubiere esta Ciudad, de que hara V.S. manifestacion de los que la referida Villa del Vendrell, y demas Pueblos inmediatos. El Consejo ha estrañado que sin embargo de haverse avisado por el citado antecessor de V.S. el recibo de dha. orden en 18. del proximo mes, y año, manifestando que lo havia hecho pnte. á la Junta de Proprios, y Arvitrios de esta Ciudad, y ofreciendo cumplir á lo que en ella se previene: no se haya efectuado hasta ahora, sin embargo del dilatado tiempo que ha mediado, y por lo mismo ha resultado se repita á V.S. como lo (?), con encargo particular

El Arco de Berà destruido parcialmente durante la revolución de 1936. (Foto inédita)

Efectes causats al monument romà per les càrregues de dinamita que hi foren col·locades l'any 1936. Per sort, no foren suficients per enderrocar-lo.

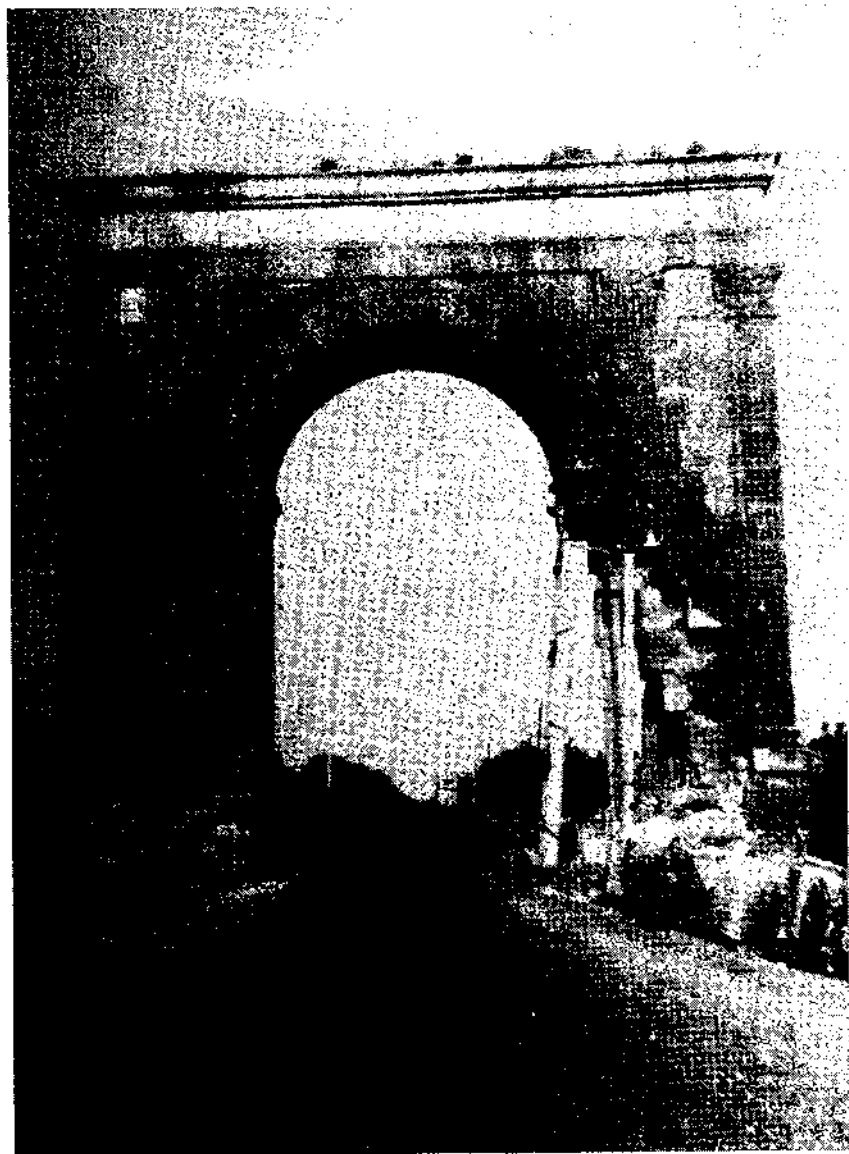
de que disponga se evacue inmediatamente lo que esta mandado sin mas detencion, ni dar lugar á otro recurso. Y paraqe. pueda tener efecto el informe que se pide, y darlo con todo arreglo, y expresion de los fondos que tenga la Villa del Vendrell, Sn. Vicente de Calders, Roda, Pobra de Montornes, y la Nou, que son los Pueblos mas immediatos á dicho Arco correspondientes á este Corregimto; se hace preciso qe. Vm. se sirva passar sus oficios á los referidos Pueblos pidiendoles le remitan testimonio que acredite los fondos que tengan los Comunes de dhos. Pueblos, y remitirmelos, paraqe juntamente con los qe. habre recogido de los immediatos á dho. Arco (?) de este Corregimto pasarles con el Informe á el Consejo.

»Lo traslado literal á las Justicias, y Ayuntamtos. de los Pueblos de la Margen, y mando que dentro de 6 dias de como reciban esta mi orden pongan en mi poder un testim^o que acredite los fondos que tengan en sus presupuestos (?) Comunes para remitirselos inmediatamente á dho. Sr. Governador de Tarragn^a y este passarlos al Rl. Consejo como assi me lo previene. Y de quedar en esta inteligencia para su cumplimto, y de haver recibido esta mi orden firmarán á su continuacion dhas. Justicias el correspondiente recibo que lo verifique. Villafranca 16. de Noviembre de 1780. Dn. Pedro Valenciano.»

Hom suposa que la reconstrucció manada amb tanta insistència per la Superioritat devia portar-se a cap i que no devia tenir res a veure amb la que sí ens consta es realitzà seixanta anys més tard, immediatament de finalitzada la Primera Guerra Carlina.

Sobre aquest particular, ens en dóna una bona referència el notari i historiador vendrellenc Jaume Ramon i Vidales, gairebé contemporani del fet, en la seva obra *Vendrell Històric*, de la qual extraiem el següent: «Per pertànyer a l'època de que tractem, i abans de concloure els articles a ella referents, ens creiem obligats a dedicar el present a un important i conegut monument, que, si bé no radica en nostra vila, constitueix un dels principals adornos de la comarca.

»Ja hauran comprés els nostres lectors que'ns referim a l'Arc de Barà, conegut també entre la gent il·lustrada amb el nom de Sura, en record de quí el feu erigir, situat a uns vuit quilòmetres de la nostra vila anant cap a Tarragona i per sota del qual passa la carretera que a dita ciutat condueix. Els vendrellencs l'hem considerat sempre com una joia

La Generalitat de Catalunya ordenà l'immediat apuntament de l'arc i la seva reconstrucció. En la fotografia es veu convenientment apuntalat per tal d'evitar-ne una pèrdua que, en els temps que corrien, hauria esdevingut definitiva.

de casa nostra, i és aquest motiu el que ens impulsa a fer la descripció de tan important monument.

»Tan admirable com esvelt i senzill, l'observador més escrupulós en va buscaria alguna part d'ell que realçar o rebaixar sens que desapegués el bon efecte i la deguda proporció.

»Forma un gran portal, decorant ses dues façanes quatre pilastres histriades, apoiades sobre una base àlgom sortint, repartides de dues en dues, a una i altra part de l'arcada; sobre les quals i corra un fris que corona una elegant cornisa, i en la qual estava esculpida, segons afirma el cronista Pujades, en la façana que mira a Tarragona, la inscripció següent:

»Ex. Testamento L. Licini L.F. Serg.

»Svrae, consecratvm.

»Quina traducció és la següent:

»'Consagrat (o eregit) segons el testament de Luci Licini Sura, fill de Luci, de la tribu Sèrgia'.»

En el temps que escrigué l'historiador Flórez (1769) faltava ja de dita inscripció una bona part d'ella, segons ens manifesta en la seva obra *La España sagrada* i des de llavors pot contar-se l'estat de deteriorament al qual arribaria després de les guerres que hem travessat, profanant-lo al mateix temps.

En efecte, l'any 1840, després de la primera guerra civil, per indicació oficial del comandant general d'aquesta província en Joan Vanhalen, es va reparar a costes de la nostra vila i de les de l'Arboç i Torredembarra, que també hi contribuïren, s'arreglà la cornisa que tenia alguns blasons fora de lloc, i es posà, en marbres a la façana que mira a sol ixent, la següent inscripció:

«En el reinado de Isabel II y la Regencia de su augusta madre Dª Maria Cristina, en celebridad de la pacificación de España, debido al triunfo de los dos ejércitos reunidos, bajo el mando de Baldomero Espartero, Duque de la Victoria, fué restaurado este monumento por disposición expresa de Don Juan Vanhalen, Comandante General de la

provincia de Tarragona, y a expensas del Ayuntamiento constitucional de Vendrell en agosto de 1840.»

Pocs anys després, el 1845, si la memòria no ens és infidel, quan la caiguda de l'Espartero del poder, foren manats retirar els marbres que contenien dita inscripció, i es portaren a la nostra vila, on estigueren arraconats una pila d'anys en una casa particular, i en recordar-se un dia que allí feien nosa, els traslladaren a un racó del cementiri, on avui dia encara descansen.

Poques vegades una ordre deguda a la passió política i al despotisme planta una bufetada tan ben donada al mal gust i una satisfacció tan completa a l'art i la història.

Jaume Ramon morí l'any 1900 i des de llavors fins ara, quasi un segle, han passat moltes coses. Per tant, ja deu fer molts anys que la làpida de referència no deu descansar al cementiri vendrellenc, almenys de la forma que ho feia quan hom escrigué els anteriors paràgrafs.

No obstant això, és molt possible que una peça de marbre de certes proporcions fos tallada i col·locada per l'altra cara, emprada novament en algunes de les sepultures de finals del segle passat, per la qual cosa cal esperar que, en alguna ocasió, la placa o alguna de les seves restes puguin tornar a veure la llum del dia, acostant-nos de nou a una bel·licosa època que, afortunadament, també descansa.

Fins aquí, tot el poc o molt que hem pogut esbrinar sobre la part anecdòtico-històrica de l'Arc de Berà. I pel que fa a l'arquitectònica, no ha estat aquest el motiu que ens ha induït a escriure les presents ratlles. No obstant això, no ens resistim a transcriure algunes de les dades que Rovira i Virgili destaca en la seva *Història de Catalunya*. Vegem-les. Alçada de l'ull de l'arc 10'14 m; amplada de l'ull de l'arc 4'87 m; gruix del monument 2'34 m; alçada fins a la cornisa 12'28 m; amplada total 12 m.

Les dades que corresponen als fonaments i a la composició dels materials emprats en la part més interior i no visible del monument no ens són, de moment, coneguts. Tanmateix, sabem que els serveis arqueològics de la ciutat de Tarragona tenen «in mente», si ja no ho han realitzat, la idea de fer un estudi exhaustiu sobre aquest particular.

Mentrestant, ens hem de conformar amb allò que veiem i amb allò que sabem sobre l'Arc de Berà i, de cara als estudiosos del tema, hem decidit aportar-hi les presents dades, tot esperant que puguin ser del seu interès, de la mateixa manera que desitjariem que esdevinguessin un reconeixement més a favor del símbol més representatiu de les contradarragonines i d'aquesta part del Penedès.